

ALFÖLD

A „VIDÉK” SZOCIOLOGIÁJA*

Mint a Magyar Társadalomtudományi Társulat elnöke elsősorban köszönetet mondok a szegedi egyetemnek, hogy meghívásával módot nyújtott nekem ha mindjárt egy-két napról van is szó – a hazatérésre. Mert az ember ott van otthon, ahol azokkal van együtt, kikkel életének legjelentősebb részét töltötte el. Én pedig – a család szűkebb körétől eltekintve – a kolozsvári, majd szegedi tanárokat tekinthetem legfőbb életemlékeim osztályrészeseinek. Az ő társaságukban kezdtem meg – még Magyarország boldog korában – egyetemi tanárságomat; vesztett csata után velük együtt sirattam meg azt a zászlót, amely magyar kultúránk erdélyi jelvénye volt, s melyét a kulturátlan, de szerencsés ellenségnek voltunk kénytelenek átengedni; az ő körükben ettem a kiverség kenyerét, s helyezkedtem el utóbb Szegeden, az új otthonban, melynek derék vezetői kezdettől fogva annyira értéktek ahhoz, hogy a „jövevények”-ben a múlt szenvedések sajnó fájdalmát a szíves fogadtatás örömeivel enyhítsék.

De a szubjektív mozzanatoktól eltekintve mai összefüggésünknek örvendetes tárgyi okai is vannak. Nem véletlennek dolga az, hogy midőn a Magyar Társadalomtudományi Társulat a maga elé tűzött eszmék ismertetése és terjesztése céljából a vidékre gondolt, mindenek előtt Szeged jutott az eszébe. Szeged bizonyára nem a legrégebb múlttal rendelkező vidéki kultúrhelyünk; itt az Alföldön; Debreczen egy ősbibb, kialakultabb, bár zártabbkörű műveltségnek a letéteményese; de viszont az új egyetemek által képviselt szellemnek befogadására mintha Szeged mutatná a legnagyobb készséget és így mintha joggal e helyhez fűzhetnénk a jövő fejlődés tekintetében a legnagyobb reményeket. És ennek a fejlődési lehetőségnek horderejét különösen akkor fogjuk kellő módon értékelni, ha világosan látjuk, hogy a középpontnak, a fővárosnak és a vidéknek kölcsönös viszonya a csonkává tett Magyarországon műveltségi szempontból is teljesen megváltozott.

Nagymagyarország szükségkép, földrajzi helyzetétől meghatározottan centralizáló politikát folytatott. Erre utalta már a nemzetiségi kérdés is. Arról volt szó: az idegen fajú és nyelvű perifériákat a nagy távolság ellenére is szorosabb kapcsolatba hozni a középponttal az egységes közigazgatást alátámasztó anyagi és kulturális érdekesség által. A kívánt eredmény nem is maradt el: a mindenkor renitens oláh nemzetiségtől eltekintve, Budapest az egész ország erőforrásaiból mindent magába szítt, ami egy állami nagyterület fővárosát anyagi és szellemi javakban gazdaggá, népessé, forgalmassá teheti.

Azóta a politikai térkép – sajnos – megváltozott, s vele együtt változtak meg a bennünket most érdeklő viszonyok és feladatok is. Megszűnt a fővárosnak külön rendeltetése a nemzetiségek békés asszimilációjára, s ezzel egyúttal azon jogigényei is megszűntek, amelyeket ez alapon a maga kivételes prosperációja végett támasztott. Viszont előtérbe lépett – már csak mint e negatívum következménye is – az a sürgős feladat, hogy az addig túlon túl elhanyagolt és immár tisztára magyar vidéket fokozott figyelmünkre méltassuk. Mint ahogy még a legnagyobb baj is ritkán jelentkezik némi előny nélkül: most végre ráeszmélünk saját fajunk gondozására. Helyenkint és vidékenkint módosuló célkitűzéseket és eszközöket kíván ez a faji politika, mert maga a fajta is helyenkint és vidékenkint módosul. De végső célként immár az a magyar glóbusz lebeg szemünk előtt, amely a külön ápolts és kiművelt magyar fajtarészeket oly módon foglalja össze egységbe, amiként földgömbünk különböző népeit az egész emberiség.

A mi tudományunkat, a szociológiát, kettős szempontból érdekli a vidék. Először azon elkülönülések szempontjából, amelyek az egyes helyi társas állapotokat jellemzik és a többitől megkülönböztetik. Imént hoztam szóba a magyar faj variációit. Nos, a magyar szociográfiának azt az alapvető segédtudományát, mely ezekkel foglalkozik, a magyar antropológiát, csak oly módon lehet majd megteremteni, ha előbb a szükséges testméréseket vidékek szerint elvégezték, s az így nyert adatokat a történeti: a településre és a keveredésre vonatkozó ismeretekkel kapcsolatba hozták. Már közvetlenül a szociológus figyelmét hívja fel – itt Szegeden a legnagyobb fontosságú realitás erejével – az alföldi tanyai élet. Szociális politikánk – közigazgatási ágazatában ép úgy, mint a tanügyében – ép most kezd e kérdéssel behatóbban foglalkozni. De azért – tudtommal – még mindig nem áll egy olyan összegű monográfia a rendelkezésünkre, amely a magyar településnek e rendkívül érdekes módját összes történeti feltételeiben és társas következményeiben elméleti módra tárná elénk.

Ami a vidéket a szociológia szemében másodsorban teszi tanulságossá, az az a körülmény, hogy a vidék kisebb méretek között, egyszerűbb formában, de ép ezért sokszor jobban megfigyelhető módon tünteti fel ugyanazt a társas jelenséget, melyet a nagyváros feltüntet. Az élet alapjellegetében mindenütt egy, mert –

* Előadás a szegedi egyetem aulájában 1927. évi május 26.-án.

akárcsak mint Leibniz monasza – legegyszerűbb megnyilatkozásaiban is az egészet fejezi ki. De a közös alapformák és – sajátságok mégis változatosan minősülnek és komplikálódnak a helyi tényezők és a kulturális fejlődésnek fokozatai szerint. A legszövevényesebb formákat mindenkor a nagyváros fogja bemutatni; mert az adott életviszonyok legmagasabb teljesítményét képviseli és mert kondenzált emberforgatagában a legfelsőbb mértékig meríti ki a társas kapcsolatok és érintkezések lehetőségeit. Ezzel szemben a vidék egyszerűbb, kevésbé szövevényes, de mindez okból alapindítékaiban jobban megérthető állapotokkal szolgál a társadalom kutatójának. A statisztikai módszert szűkebb körben; de finomabb részletezésig és motívumkeresésig lehet alkalmazni a vidéki, mintsem a nagyvárosi élet magyarázatára, legyen bár szó a foglalkozások eltolódásairól, a családi élet erkölcséről vagy a mozi hatásáról. A vidék mintegy az experimentum területe a szociológus számára; itt is – de szándék nélküli közvetlenséggel – ki vannak zárva olyan tényezők, melyek zavarólag befolyásolnák az alaptünetény vizsgálatát.

Csak nagy vonásokban mutathattam rá a vidéknek szociológiai feladataira, amivel egyúttal a vidéki szociológusnak hivatására is rámutattam. Egy általános társadalomban bizonyára nem az összes képzelhető szociográfiák eredményeként alakul ki; de viszont a hely és idő módosulásaival beszámoló ilyen szociográfiákra a legáltalánosabb társadalomban is rászorul, ha nem akar az emberi elme önkényes játéka megmaradni. Amennyire társulatunk szegedi tagjait ismerem, biztosan számítok arra, hogy részükről a társadalom-bölcsészlet nagy kérdésein kívül a szegedi társadalom speciális kérdései sem maradnak majd beható tanulmányozás és feldolgozás híján; hogy a *magyar szociográfia* irodalmában mindenkor kiváló hely fogja majd a szegedi szociográfiát megilletni. E várakozás reményében nyitom meg a Magyar Társadalomtudományi Társulat szegedi vándorülését.

(Szeged, 1927. máj. 26.)

Hornyánszky Gyula

A DUGONICS-TÁRSASÁG JUBILEUMA

Házak száza, a benne lakók ezrei még nem város. Azzá a közigazgatás különösen a közművelődés avatja. Amazt gazdasági körülmények szerencsés találkozása, emezt a lakosok növekedő lelki szükséglete eredményezi. Ha a gazdaság fejlődésképes, a lelkiszükséglet törvényszerűen jelentkezik. Ha a magasabbrendűség vágyának csöppjeit közöny nem szikkasztja, hanem fogékony lelkektől összegyűjtötten medret ás, vígan csörgedezik s vitorlát bonthat rajta a kultúra hajója. Ez a hajó csudálatos módon annál bátrabban halad, minél nagyobb a terhe. Az összegyűjtés alakja a közművelődési, irodalmi, tudományos, művészi stb. társaságok.

Szegeden több mint félszázados az ilyen irányú törekvés. Kísérletek bukdácsolnak, míg harmincöt év előtt megalakult a tudományok művelőiből s a szépírókból a Dugonics-Társaság. A névadó Dugonics András korát megelőzően Szegeden kultúra csak nyomokban vegyelemezhető. Ő és Vedres István, a zseniális mérnök az első korszak, Mikszáth-Gárdonyi-Tömörkény a második, Móra-Juhász a jelen s bizonyára jó hosszú ideig a jövő. A felejthetetlen és nemes emlékü első elnök, Lázár György, agitációja a második korszakban hívta életre a *Dugonics-Társaságot*. Abban az időben, amikor az árvíz utáni város nagy magabizton szárnyal a felvirágzás régiói felé. Bár időközben az országot is, a várost is vészek szagatták, a Társaság szüntelenül működik. Felolvasásokkal, országos nevek szerepeltetésével, emlékünnepekkel, pályadíjak kitűzésével, könyvek megjelentetésével tölti be programját. Boldog időkben Délmagyarország szellemi fókusa volt, ma a végvár Szegedről árasztja a közművelődés fényét és melegét. Bölcső korától kezdve a város erkölcsi és anyagi támogatását s a társadalom szeretetét élvez. Tagjainak szellemi erejét ma az egyetemi tagtársak közremunkálása is gazdagítja. Ezek a tényezők képessé tették, hogy nemcsak a városban lakókat, hanem helyükbe szállva, a tanyavilágot, sőt a szomszéd városokat is megnyerte előadásai meghallgatására. A város szellemi fejlődésének belterjességét igazolja, hogy rajta kívül már más irodalmi, tudományos, közművelődési, művészeti, egyetemi és városi múzeumot is pártoló társaságok alakultak és sikerrel működnek. Ez ad reményt, hogy a Dugonics-Társaság a tisztességgel végzett munka dicsőséges múltja után további eredményekkel biztató jövőnek nézhet elé. Annál is inkább, mert már csak a szegedi zurnalisztika révén is dúsan sarjad körülötte az ifjú író nemzedék.

Nem akar ez a néhány sor a Társaság története lenni, csak a nap feljöttét megelőző hajnali kakasszó, mert a harmincöt év történetét a *Széphalom* jövő számában a legavatottabb toll, a Móra-Ferenc fogja megörökíteni.

Ez a szám még csupán a Társaság vezérlő csillagának, Dugonics Andrásnak az arcképét tüzte ki szellemi égboltjára. Azét a férfit, akinek tüzes magyarságát, nemes haladásvágyát, nemzetének öröklétében, virágzásában való törhetetlen hitét magára nézve egyaránt törvényül vallja a *Széphalom* is, a Dugonics-Társaság is.

(Szeged)

SZÉPMALOM

Folyóiratunk a második évfolyam előtt áll. Ha visszapillantunk a kezdet nehézségeinek esztendejére, örömmel állapíthatjuk meg, hogy a *Széphalom* támasztott némi visszhangot a magyar sajtóban. Az első szám kedvező fogadtatásáról már beszámoltunk *A Széphalom taglalata* címmel (*Széphalom* 1927:210). Az a polémia, amelybe a *Budapesti Szemle* támadása kényszerített, csak növelte folyóiratunk visszhangját és erősítette az alapítók kitartását. Kitűnő reklámot kaptunk az *Uj Nemzedék* részéről, amely – nevét meghazudtolva – *Voinovich* Géza segítségére sietett. A régi nemzedék vétőjét persze átvette a *Szegedi Uj Nemzedék* is és a cáfolatok és nyilatkozatok központjába ismét belekerült a *Széphalom* ... Mondanunk sem kell, hogy a *Szegedi Napló* és a *Délmagyarország* ezúttal is mellettünk állott. *Juhász Gyula* vezércikkben emelt szót „az irodalom egységé”-ért (*Délmagyarország* ápr. 10.): „... a Budapesti Szemlének fáj a látvány, hogy *Vargha Gyula* és *Juhász Gyula*, *Szabolcska Mihály* és *Oláh Gábor* egy kalap alá kerültek a *Széphalom* hasábjain, amely egyszerre igyekszik megvalósítani a kettészakadt magyar irodalom egyesítését és a kozmopoliszi ködbe vesző magyar irodalom decentralizációját. Mindakettő olyan törekvés, amely csak elismerést érdemel, nem gáncokat.” Humoros epizódja a polémianak, hogy maga a *Budapesti Szemle* is kénytelen volt *Mészöly Gedeon*nak egy helyreigazító nyilatkozatát közölni.

A 4–6. szám megjelenése alkalmából már nyert ügye volt a *Széphalom*-nak, mely a *Szegedi Napló* kritikája szerint „dokumentuma a modern szellemiségnek s az új fogalmazású és felfrissült tartalmú magyar konzervativizmusnak.” *A Magyarság* és *A Mai Nap* híradásai mellett jól esett olvasnunk azokat a meleg sorokat, amiket a testvéregyetem városának közlönye, a *Debreceni Szemle* szentelt vállalkozásunknak: „Uj és talán sok más próbálkozásnál frissebb, szívósabb hajtás zsendült a magyar irodalmi élet fáján ... *A Széphalom* sikere a magyar vidék sikere lesz ...” (*Hankiss János* cikke, 77. l.). *Raith Tivadar*, a *Magyar Írás* fáradhatatlan szerkesztője, a legfiatalabbak revüjének köszöntését hozta: „Különös jelentőséget kölcsönöz a *Széphalom*-nak az a körülmény, hogy hosszú idő óta ez az első kísérlet a különféle generációk szellemi kooperációjára.” (1927, 3. sz. 17. l.)

*

Két kritikát különösen ki kell emelnünk a *Széphalom*-mal foglalkozó irodalomból. Az egyiket a nemrég váratlanul elhunyt regényíró, *Váry Rezső* közölte *Pintér Jenő* folyóiratában, az *Irodalomtörténet*-ben. A jóindulatú kritika elismeri „azt a korunkban páratlan bátorságot és önzetlen lelkességet, mely egy ilyen folyóirat tervének megvalósításához kellett” és üdvözlí „Szeged városának literary gentlemanjeit, *Kazinczy*-lelkű tudósait, íróit és szellemi kincsekben gazdag mecénásait ...” (1927:17. l.). A másikat *Szombatfalvy György* írta, a *Társadalomtudomány* kitűnő szerkesztője, aki a nemzeti célkitűzések elvi magaslatáról bírálta folyóiratunkat és cikkében egyúttal a magyarság súlyos problémáit is érinti. A magyar és egyetemes folyóirat kérdése vetődik föl *Szombatfalvy* szavaiban: „Csonkká szabdalt ország és porba hullott nép számára irodalmat, művészetet, magasabb szellemi kulturát termelni ... nem vétkes fényűzés, nem haszontalan erőlködés? A szegedi írók és egyetemi tanárok azt mondják, hogy nem. *A Széphalom* első két száma e tizenöt ívnyi vers, novella, elmélkedés, esztétikai és filozófiai tanulmány, művészeti és irodalmi polémia is mind amellet tanúskodik, hogy az életre született, hogy nem a csillogás vágya, hanem a hatni akarás ösztöne hozta napfényre. Erő van bennük s életakarát, amely szerves része a nemzetének, annak, amely más-más helyen, más-más formában jelentkezik: Kecskeméten mint a faj tisztaságát kereső népakarat, Sopronban, mint a nemzethűség áldozatossága ... Uj szellemi góccok keletkeznek s hogy a legerősebb épen Szegeden támadt, ez nem lehet véletlen jelenség. A magyar lelkimatériának e dúsgazdag medencéje, ez a beoltatlan, de egészséges, friss alany magába fogadta a tapasztalt magyarságú, történelmet látott és csinált Erdély legmagasabb szellemi szintjét jelentő intézményét, a kolozsvári egyetemet s e nemes oltóág máris érleli nemes gyümölcseit. Bizonyos, hogy Szeged már régebben és több jelét adta szellemi, főleg szépirodalmi termelőképességének, de semmi kétség, hogy a mostani nagy kilendülést annak a nagy szellemi súrlódásnak heve szülte, amely az alföldi magyar szűkszemű, de magabizó életszemlélete és a messzeteintő erdélyi lélek finom, szépséget kereső lelkisége érintkezéséből származott.”

Sajnos, nem idézhetjük egész terjedelmében a szép cikket. Pedig nemcsak hozzánk szól az intelem: „Lesz-e ereje és bátorsága a *Széphalom*-nak, hogy távortartsa sajkáját a *Nyugat* ingoványaitól s azoktól a lanyha haboktól, melyeken a *Napkelet* hajója ring és kimerészkedve a sik tengerre súlyosabb terhet is vállalni a szabadsodrú ár felett?” A bátorság nem fog hiányozni, de hogy erőnk lesz-e hozzá, az részben a bátorság kérdése is, részben pedig nem pusztán tőlünk függ. *A Társadalomtudomány* szavaiból mindenesetre – harcainkra is – sok biztatást meríthetünk: „Nem véletlen, hogy a modern szellemiséget és a hagyománykeresést összebékíteni akaró *Széphalom* az első negyedévben heves irodalmi harcot provokált s az is természetes, hogy

az Ady-kérdés van-e harc középpontjában. Jó jel, hogy a szerkesztő első mozdulattal az irodalmi kérdés gyökeréhez nyúlt. Kétségtelen, hogy ma, nyolc évvel a költő halála után, az Ady-recepció ügye csaknem kizárólagos irodalmi kérdésként nyugtalanítja a lelkeket ... Az Ady-kérdést tisztázó harcból csak egy elv kerülhet ki győztesen, az, amely a magyar kincsek egész skálájának megbecsülését kívánja, amelyet szerencsére a *Széphalom* is homlokára írt.“ Ennyi bizalom után jól esik egy kis bátorító kétkedés: „Hogy ez fog-e sikerülni, teljesen a szerkesztőtől függ. Profán hasonlattal élve: vámvizsgálat dolga az egész. A szellemi termékek körül nagy divat a csempészet és a hamisítás. Ha Zolnai jó áruismerő s az igazán magyar értéket akkor is bebocsátja, ha vignettája nem is kifogástalan, de a dugárút a legnemzetibb csomagolásban is visszadobja, akkor a *Széphalom*-ra nem csak Szegednek van szüksége, hanem Budapestnek is és az egész, öt országba tépett magyarságnak.“

Szombatfalvy György kritikája talán a legnagyobb esemény eddig a *Széphalom* terjeszkedésében. De hálátlanok volnánk, ha nem emlékeznénk meg még két referátumról. Az egyiket a sajnos azóta megszűnt – velünk egyidőben indult és hasonló célok felé törekvő – *Uj Élet* írta. A fiatalok elismerése van akkora megtiszteltetés, mint az öregek gáncsa: „A sok új folyóirat között végre egy, mely nemcsak, hogy ujat akar, de tényleg ujat is ad. Szinte forradalmi-szerűen új hangja, nagy gonddal összeállított tartalma addig minden számával csak elismerést aratott. Thienemann Tivadar pécsi *Minerváját* méltóan egészíti ki, mint a nagy tiszaparti egyetemi város kulturpolitikai és irodalomkritikai organuma.“ (Czakó István, *Uj Élet* 1927:222.)

Nem maradt észrevétlenül folyóiratunk az erdőkön túli fölvirágzó irodalom berkeiben sem. Mennél több hidat verünk a hosszú útra, annál rövidebb lesz a szellemi távolság. A kölcsönös megértés pedig legjobb építőanyaga a jövőnek: „A magyarországi vidéki folyóiratok között kétségtelenül a *Széphalom* a legkomolyabb ... Hogy a *Széphalom* nem zárkózik el a modern irodalom fölkarolásától, annak bizonyossága, hogy már első számában Ady Endre mellett foglal állást és így kihívja a *Budapesti Szemlé*-nek haragját. A *Széphalom* szerkesztője harcos lendülettel megy neki (!) Voinovich Gézának és – a legújabb generáció szempontjából bármennyire is vieux jeu az Ady Endre jelentősége fölötti vita – az általános irodalmi kibontakozás szemszögéből megítélve kétségtelenül örvendetes, hogy egy magyar egyetemi folyóirat már nem tekinti csalhatatlannak a *Budapesti Szemle* elavult fölfogását.“ (*Keleti Ujság* 1927, 173:4).

*

Végül meg kell emlékeznünk egy házi eseményünkről is, arról az összejöveteletről, amelyen, – 1927 január havában, a *Széphalom* „bölcshőjénél“ – Tóth Károly Kazinczy Ferenc emlékét idézte folyóiratunk megindulásával kapcsolatban. A beszéd azóta megjelent Tóth Károly *Beszédei* között. Ebből a kötetből (Szeged 1927:25) idézzük a következő részletet:

Az új folyóirat címe: program és egyben szimbólum. Szimbolizálása a gondolatnak, amely nemzetünk európai létét, itteni életét lehetővé tette és amely a jövő biztosításának is alap-principiuma: a nyugat kulturájának beoltása az ősi magyar fába. A magyar fának sorsa attól függ, hogyan sikerül, milyen hajtásokat hoz, milyen gyümölcsöket terem ez az oltás. Széphalom öreg lakója oltogatta, szemezte először a nemzeti kulturának akkor még csenevész fáját. Kazinczy képes volt egymaga megcsinálni a nyelvújítást, megkezdeni az irodalmi ízlés csinosítását, a stílus hajlékonyabbá tételét. Célja volt az európai nivóra emelni a magyar irodalmat. Széphalom irodalmi központ. Polémiái, levelezése irányító hatásúak. Levelei pótolták az akkor még hiányzó hírlapokat. Kazinczy alapfölfogásában klasszicista. Híve az eszmeiségnek, megveti a realitást. E mellett erős magyar nemzeti érzés vezeti minden lépését. Munkássága hatott Vörösmartyra, Aranyra, Petőfire is. Politikai vonatkozásban Széchenyre. Mint minden nagy ember élete, az övé is tele van ellentétekkel, tele van küzdelemmel, szenvedéssel, félreismeréssel, üdöztetéssel.

Bécs halálra ítélteti, majd kegyelmet adván neki, bebörtönözteti. Végigszenvedte Buda, Spielberg, Kufstein és Munkács börtöneit. A nemzeti föllángolás 1790-ben Zemplén vármegye házának udvarán elégette iratait annak az írónak, akinek egyik fia 49-ben, mint honvédezered, vértanú halált halt, és aki „félé századig tartotta vállán – mint Atlas az eget – a nemzetiség szent ügyét.“ És mégis 1790-ben elégették iratait, mert II. József császár alatt elemi iskolai kerületi felügyelőséget vállalt.

Öreg korában tekintetes Zemplén vármegye napibérese. A vármegye levelesládát bújta 17 esztendeig. Kutatta, rendezte a régi írásokat. Tíz garas volt a napi bére. Ebből tartotta kilenc gyermekét. Sátoraljújhelyre 73 éves korában is gyalog járt be a hat kilométerre fekvő Bányácskáról-Széphalomról. Hivatalos szobájában a kályhán melegítette föl magával hozott ételét, sokszor félig főzött burgonyát csupán.

A hálás utókortól 1907-ben kapott szülővárosában, Érsemjénben, egy kicsiny mellszobrot. A szobor leleplezésén ott volt a debreceni ősi kollégium is. Ekkor láttam Kazinczy Ferenc ősi kúriáját, a szobát, ahol a négy agitátor született, elhanyagoltan, piszokban, idegen kézen.

Emlékét hirdesse ez a folyóirat is, amelyet a Tisza partján, a magyar rónaságon, Erdély menekült egyetemének professzorai és Szeged szabad királyi város írói és irodalombarátai hívtak életre, hogy ápolja a múlt értékelt és szolgálja a jövőt. Legyen folyóirata az apáknak és a fiaknak egyképen. Legyen egyik eszköze a vidék megerősítésének. Nagy nemzeti céljaink megvalósításának.

*

A *Széphalom* egy esztendő küzdelmeiből edzetten indul a második évfolyam elé.

BUDAPEST VAGY SZEGED?

*Klebensberg Kunó gróf vezércikket irt a Pesti Naplóba (1927 szept. 25.)
„Budapest vagy Szeged legyen-e a szellemi főváros?“ címmel. A cikkből néhány
részletet alább közlünk.*

„... A budapesti hibák vidéki városainkban még nagyobb mértékben vannak meg, ezeknek a városoknak, egyes kivételektől eltekintve, kimondhatatlanul sívár a képe. Én azt hiszem, hogy a Budapestre sóvárgásnak részben az is az oka, hogy vidéki városainknak képe, ami csak belső bajoknak tükre, nem elégíti ki az embereket. Tévedés az, hogy a bajok oka a szegénység. Hiszen nem egy vidéki városunkban aránylag a legköltésesebb épületek azok, amelyek leginkább bántják az ember szemét. A szakértelem és az ízlés hiánya a baj. A kultuszminisztériumnak egyik fontos feladata lenne, hogy esztétikai szempontokat vigyen bele vidéki városaink szabályozási tervébe és építkezési szabályrendeletébe.

Tiszteletreméltó kivétel Szeged, ahol a város főispánja, nagystílű polgármestere, Somogyi Szilveszter, kitűnő mérnöki hivatala, eszményi harmóniában működnek a kultuszminisztériummal össze, hogy Tisza Lajos nagy művét, Szeged pompás szabályozását kiépítsük és így legalább Szegedből olyan várost csináljunk, amelyet Budapest mellett bátran meg lehet mutatni a Nyugat embereinek. Mennyi támadással kellett küzdenie Tisza Lajosnak, midőn az árvíz után Szeged szabályozásához hozzálátott. Ő ismerte Hausmann nagyszerű városrendezését Párisban, az újonnan hasított sokkilométeres avenueket, sugárutakat és ismerte Bécs bástyáinak helyén vezetett ringstrassekat, körútakat. Tisza Lajos mindezeket a városrendezési gondolatokat Szeged újjáépítésénél hihetetlen leleményességgel felhasználta és százesztendőre előre vonta meg a kereteket. Nem elismerés, csak gáncs, csak gúny volt osztályrésze. Műveletlen emberek az arcába kacagtak ...

Budapesten a lágymányosi pocsolya az utolsó nagy szabad tér, tehát vagy lesz ott egyetemi város, vagy külföldi példák után indulva számolnunk kell a veszteséggel, hogy tudományos életünk súlypontját Szegedre és Debrecenbe kell áthelyeznünk. Ez a két nagy alföldi város nemcsak telket adott az egyetemi építkezésekhez, hanem ötven százalékkal járult hozzá magukhoz az építési költségekhez is.

Budapest megkaphatja egyetemi városát, de áldoznia kell éppen úgy, mint ahogy kezdve Szegeden és Debrecenben, az ország második és harmadik városán, le egészen a dunántúli kis faluig, minden közösség becsülettel kiveszi a maga részét az ország szellemi újjáépítésének nagy munkájából ...“